

УДК 37.04:316.61

Купіна І.О.,

доцент, к.філол.н., доцент кафедри теорії і методики викладання філологічних дисциплін у дошкільній, початковій і спеціальній освіті ХНПУ імені Г.С. Сковороди, irinaregbyf@gmail.com

Шищенко В.О.,

*доцент, к.пед.н., доцент кафедри початкової і професійної освіти ХНПУ імені Г.С. Сковороди, valentina_sh@meta.ua
Україна, м. Харків*

ПРОБЛЕМИ ІНКЛЮЗІЇ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

У статті викладені актуальні проблеми інклюзії в освітньому просторі. Проаналізовано теоретичний матеріал крізь призму зазначеної тематики, схарактеризовано поняття «інклюзія», «інклюзивна освіта». Визначено напрями щодо усунення всіляких бар'єрів в освітньому просторі, що базуються на соціальному підході до особливих освітніх потреб, які знаходяться в основі інклюзії. Інклюзивна освіта як логічне продовження системи інтегрованої освіти пропонує нові методи, більш досконалі до організації начального процесу й взаємодії з кожною дитиною. Одним із важливих чинників у розвитку ідеї інклюзії є прийняття цього явища педагогами.

Доведено, що освітня інклюзія не повинна акцентувати тільки на дидактичних і виховних заходах, бо більш важливою є спільна повсякденна діяльність звичайних і нетипових людей поза формальним освітнім процесом. Найціннішим є формування дружніх відносин між ними, адже інклюзивна освіта – це багатогранний процес, у якому переплетені психолого-педагогічні, соціальні, культурні, економічні, правові та інші аспекти. Розширення інклюзивного освітнього простору сьогодні сприяє реалізації цивільних прав на отримання гідної освіти людям з особливими потребами.

Ключові слова: *інклюзія, особливі потреби, освітній простір, система освіти, дидактичні заходи, виховні заходи, цивільні права.*

Постановка проблеми. Сьогодні в освітньому просторі налічується понад 650 мільйонів людей з особливими потребами. Згідно з даними EFA Global Monitoring понад 77 мільйонів дітей не відвідують школу, приблизно 30–40% є інвалідами.

Асоціація міст України розглянула проект постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання забезпечення організації та надання освітніх послуг дітям, які перебувають на стаціонарному лікуванні або яким надається реабілітаційна допомога», розроблений Міносвіти. Проектом передбачено створення спеціально уповноваженої державної установи «Школа Супергероїв», що забезпечить надання освітніх послуг дітям, які перебувають на стаціонарному лікуванні та/або яким надається реабілітаційна допомога в закладах охорони здоров'я. Передбачається, що забезпечення освітніх послуг у закладах охорони здоров'я дозволить забезпечити безперервність здобуття освіти та розвиток дітей [1].

Інклюзія – це змога надати впевненості у своїх силах людям з особливими освітніми потребами (ООП), тим самим мотивуючи їх до перебування в соціумі. Діти з ООП потребують не тільки особливого ставлення й підтримки, але так само розвитку своїх здібностей і досягнення успіхів у закладах освіти, мають право на якісне навчання, що забезпечить розвиток їхніх здібностей з урахуванням індивідуальних потреб та інтересів, зокрема в соціалізації, визначенні професії та інтеграції.

Інклюзія допомагає втілити в життя подібне прагнення не тільки дітям з обмеженими можливостями та особливостями розвитку, а й дітям, які так чи так відрізняються від більшості. Інклюзивна освіта – це така організація процесу навчання, у якій усі діти, незалежно від їхніх фізичних, психічних, інтелектуальних, культурно-етнічних, мовленнєвих та інших особливостей, залучені

до загальної системи освіти й навчаються за місцем проживання разом зі своїми однолітками в одних і тих закладах освіти, зокрема в таких школах загального типу, які враховують їхні особливі освітні потреби й надають своїм учням необхідної спеціальної підтримки.

Дослідження сутності проблеми інклюзивного навчання неодноразово залучалося до аналізу, про що свідчать розвідки як вітчизняних науковців, зокрема С. Богданова, Г. Гаврюшенка, О. Заярнюка, І. Зязюна, А. Колупаєвої, Н. Найди, Н. Софій, І. Ярмошчука, так і зарубіжних – У. Бронфенбреннер, Дж. Мерсер, М. Рейнольдс, І. Дено, М. Уїлл, Д. Ліпскі, Г. Піннел, Є. Белозерої, П. Романова.

Зважаючи на те, що абсолютна більшість науковців наголошує на необхідності поступового впровадження інклюзивних технологій у повсякденну освітню практику, обговорення цього процесу в сучасному вітчизняному освітньому дискурсі ведеться в проблемному руслі. Предметом дискусії є труднощі, шляхи та методи реалізації ідеї інклюзивної освіти.

Мета статті – виявлення основних закономірностей та проблем організації навчання осіб з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу. Інклюзивне навчання дітей з ООП із їхніми однолітками – це навчання різних дітей в одному класі, а не в спеціально виділеній групі. Сучасна система освіти динамічного суспільства покликана відповідати індивідуальним освітнім потребам особистості, зокрема:

– потреби в повноцінному й різноманітному особистісному становленні та розвитку, з урахуванням індивідуальних нахилів, інтересів, мотивів і здібностей (особистісна успішність);

– потреби в органічному залученні особистості в со-

ціальне оточення й активній участі в житті суспільства (соціальна успішність);

– потреби розвитку в особистості універсальних практичних умінь, готовності до вибору професії (професійна успішність).

Основою побудови системи навчання є створення змоги для задоволення індивідуальних освітніх потреб у школах. ООП виникають у дітей тоді, коли в процесі навчання вони переживають труднощі невідповідності загальноприйнятим соціальним очікуванням, освітнім нормативам успішності, нормам поведінки й спілкування. Ці особливі освітні потреби дитини вимагають від школи надання додаткових або особливих матеріалів, програм або послуг. Залучення дітей з особливими освітніми потребами, зокрема дітей з інвалідністю, з обмеженими можливостями здоров'я, з особливостями розвитку, в освітній процес у школах загального типу за місцем проживання – це порівняно новий підхід для освіти, що термінологічно пов'язаний із процесом – інклюзія в освіті й, відповідно, утворення в річці цього підходу – інклюзивна освіта. Інклюзивний підхід став розвиватися тому, що в сучасному суспільстві «медичну» модель, яка визначає інвалідність як порушення здоров'я, заміняє «соціальна».

Для школи, що вибрала шлях інклюзивної практики навчання, важливо встановити, що може бути конкретною причиною виникнення перешкод у навчанні того чи того учня з особливими освітніми потребами. Це й фізичні перешкоди, зокрема відсутність пандусів та ліфтів у будинках і школах, недоступність транспорту між будинком і школою, відсутність світлофорів, але найскладнішими виявляються такі, що виникають унаслідок ухвалення дитини в соціум: вони не мають зовнішнього віддзеркалення, тобто не пов'язані безпосередньо з матеріальними і фінансовими витратами. Їх можна виявити як у школі, так і в регіональній і національній соціальній політиці, у сформованій системі законодавства. Прикладами таких перешкод можуть бути дієві професійні установки вчителів, негнучка система оцінювання досягнень учнів, недостатність чинної нормативно-правової бази. Школи здатні подолати багато труднощів самостійно, якщо буде досягнуте розуміння того, що нестача матеріальних ресурсів не є основною і єдиною перешкодою на шляху розвитку інклюзивної освіти.

Щоб усунути перешкоди розвитку інклюзивної освіти, необхідно не тільки змінити довкілля й оточення, збільшити фінансування для забезпечення спеціальної підтримки учневі з особливими освітніми потребами, а насамперед потрібно поступово й цілеспрямовано змінювати культуру, політику й узагалі роботу закладів освіти. В основі практики інклюзивної освіти знаходиться ідея прийняття індивідуальності кожного окремого вихованця й тому навчання і виховання повинно бути організовано так, щоб задовольнити особливі потреби кожної дитини. В освітніх установах майбутнього кожна дитина повинна бути забезпечена психологічною підтримкою, увагою, необхідними умовами, які допоможуть їй досягти кращих результатів в адаптації й навчанні. Нова освітня програма повинна передбачати створення умов і внесення змін, необхідних для успішного її освоєння дітьми з особливими потребами.

Отже, зміна ставлення суспільства до таких дітей, визнання права особистості на повагу, унікальність, варіативність і різноманіття її проявів у різних галузях діяльності, визначення цілей, завдань, пріоритетних напрямів у царині спеціальної освіти та інтеграції викликає необхідність створення оптимальних умов освіти, які сприяють самореалізації дитини, розкриття її природних задатків на основі врахування її інтересів і здібностей.

Реформування системи освіти в Україні тісно пов'язане з глобальними змінами у всіх сферах суспільного життя. В інноваційних соціокультурних умовах виникає необхідність підвищення якості професійної освіти й набуття людиною тих соціально значущих і професійних компетенцій, які забезпечать їй творчу самореалізацію, актуалізацію її інтелектуальних і особистісних ресурсів, утілення задумів. У зв'язку з цим особливого значення набуває проблема навчання, виховання й розвитку памолоді, а також створення в умовах сучасної школи системи інклюзивної освіти, яка сприяє успішній реалізації індивідуальної освітньої програми дитини з обмеженими можливостями здоров'я, її фізичного та інтелектуального розвитку, соціалізації завдяки залученню в колектив. Розвиток сучасної освіти так само орієнтується на забезпечення права на освіту для всіх.

Позитивні сторони інклюзивної освіти:

- створення в закладах освіти спеціальних умов для навчання дітей з особливими освітніми потребами;
- створення гнучкого адаптивного освітнього середовища, яке може відповідати освітнім потребам дітей;
- навчання з наданням дитині необхідної психолого-педагогічної підтримки фахівцями;
- підготовка учнівського, педагогічного та батьківського колективів до прийняття дітей з ООП і створення таких умов навчання, які були б комфортними для них, сприяли б досягненню максимального рівня розвитку, а також соціальної реабілітації дитини та її інтеграції в суспільство;
- формування в суспільстві (клас, група, школа) навичок толерантності, милосердя, узаємоповаги.

Недоліків при інклюзивній освіті не повинно бути, оскільки саме така освіта сприяє поліпшенню якості життя дітей, особливо дітей із соціально вразливих груп та оздоровлення суспільства загалом.

В основу інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка вилучає будь-яку дискримінацію, забезпечує однакове ставлення до всіх, але створює особливі умови для дітей, що мають особливі освітні потреби. Сьогодні впровадження інклюзивної освіти пов'язане з такими труднощами:

1. Відсутність чіткої моделі організації інклюзивної освіти. Увібравши в себе критично осмислений зарубіжний досвід та експериментальні дані досліджень, необхідно розвивати інтеграцію з огляду на економічний стан, соціальні процеси, ступінь зрілості демократичних інститутів, культурні та педагогічні традиції, рівень морального розвитку суспільства, ставлення до дітей-інвалідів, що закріпилося у свідомості.

2. Необхідність в обов'язковому психолого-педагогічному супроводі дитини в загальноосвітньому закладі. Для успіху інтеграції в освітньому просторі повинна скластися та функціонувати чітко організована й добре налагоджена інфраструктура спеціалізованої педагогіч-

ної та психологічної допомоги особливим дітям, які навчаються в загальноосвітньому закладі.

3. Інтеграція ні в якому разі не повинна бути тотальною. Вона може бути корисна лише тій частині особливих дітей, рівень психофізичного розвитку яких загалом відповідає близькій віковій нормі.

4. Інклюзивна освіта не гарантує розв'язання всіх проблем. Спільне навчання – це лише один із підходів, який має право на життя не виокремлено, а поряд з іншими – традиційними й інноваційними.

5. Інклюзивна освіта вимагає створення особливих умов: раннє виявлення відхилень у розвитку й проведення корекційної роботи з перших місяців життя; залучення дітей, яким може бути рекомендовано інтегроване навчання, підбір його форм з урахуванням віку, особливостей інтелектуального та особистісного розвитку, перспективи оволодіння освітньою програмою, характером соціального оточення, змож надання ефективної корекційної допомоги, участі батьків у вихованні; створення варіативних моделей інтегрованого навчання (комбінована, часткова і тимчасова інтеграція в умовах спеціальних дошкільних груп і класів при масових установах; наявність адекватної корекційної допомоги кожній дитині з відхиленням у розвитку, що знаходиться в умовах повної або комбінованої інтеграції; систематичний контроль за розвитком дитини й ефективністю її інтегрованого навчання; забезпечення необхідних умов успішного навчання дитини з відхиленнями в розвитку.

6. Необхідність спеціальної підготовки кадрів. Її метою є навчання педагогів основам спеціальної психології та корекційної педагогіки, освоєння ними спеціальних технологій навчання, які забезпечують змогу індивідуального підходу до дитини.

7. Формування адекватного ставлення в педагогів до залучення дитини з ООП: сформувати симпатію, інтерес і бажання навчити таку дитину.

8. Потреба у створенні юридичного забезпечення освітніх програм [2].

Висновки. Інклюзивна освіта абсолютно не нове явище, проте переважна більшість представників різних професій, зокрема самі працівники закладів освіти, батьки звичайних дітей, характеризують осіб з ООП переважно з негативного боку й наголошують на особливому відчутті напруженості та настороженості, що виникає в ситуації вимушеного спілкування з ними.

Процес впровадження інклюзії в освітній простір супроводжується комплексом проблем наукового й практичного характеру, тобто проблеми архітектурної доступності освітніх установ, толерантного ставлення до дітей з обмеженими фізичними можливостями, невідповідність професійного співтовариства до навчання осіб, які мають інвалідність.

Зазначені проблеми так чи так проявляють себе в системі освіти, однак до них додаються ще й такі, як розробка нормативно-правової бази, освітніх стандартів і програм. Більшість слушно зауваженого знаходиться на стадії теоретичного осмислення й пошуку шляхів практичного вирішення.

Література

1. Асоціація міст України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://auc.org.ua/novyna/amu-pogodyla-iz-zavvazhennyamy-proyekt-postanovy-uryadu-shchodo-nadannya-osvitnih-poslug>

2. Колупаєва А.А. Основи інклюзивної освіти. Навчально-методичний посібник / за заг. ред. А.А. Колупаєвої. Київ: «А.С.К.», 2012. 308 с.

References

1. Asotsiatsiia mist Ukrainy [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <http://auc.org.ua/novyna/amu-pogodyla-iz-zavvazhennyamy-proyekt-postanovy-uryadu-shchodo-nadannya-osvitnih-poslug>

2. Kolupaeva A.A. Osnovy inkluzivnoi osvity. Navchalno-metodychnyi posibnyk / za zah. red. A.A. Kolupaevoi. Kyiv: «A.S.K.», 2012. 308 s.

Kupina I.O.,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of Theory and Methodology of Teaching Philological Disciplines in preschool, primary and special education of the Kharkiv national pedagogical University named after G.S. Skovoroda, irinaregbyf@gmail.com

Shyshenko V.O.,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of Primary and Vocational Education of the Kharkiv national pedagogical University named after G.S. Skovoroda, valentina_sh@meta.ua

Ukraine, Kharkiv

PROBLEMS OF INCLUSION IN THE MODERN EDUCATIONAL SPACE

The article describes the most pressing problems of inclusion in the educational space. The theoretical material is analyzed through the prism of this topic, the concepts of «inclusion» and «inclusive education» are characterized. The main directions for eliminating various barriers in the educational space based on a social approach to special educational needs that are at the heart of inclusion are identified. Inclusive education as a logical continuation of the integrated education system offers new methods that are more perfect for organizing the educational process and interaction with each child. One of the most important factors in the development of the idea of inclusion is the acceptance of this phenomenon by teachers.

It is proved that educational inclusion should not focus only on didactic and educational activities, because the joint of daily activities of ordinary and atypical people outside the formal educational process is more important. The most valuable thing is the formation of friendly relations between them, because inclusive education is a multi – faceted process in which psychological and pedagogical, social, cultural, economic, legal and other aspects are connected. The expansion of the inclusive educational space today contributes to the realization of civil rights to receive a decent education for people with special needs.

Key words: *inclusion, special needs, educational space, education system, didactic measures, educational measures, civil rights.*